

Структурните промени в българското земеделие през периода 2007–2017 г.

Проф. д-р Румен Попов

Институт по аграрна икономика – София

E-mail: rgpopov@abv.bg

Резюме

Селското стопанство заема важно място в икономиката на България – 4,6% през 2007 г. и 3,7% през 2017 г. от брутния вътрешен продукт (БВП), и съответно 19,4%, и 18,9% от заетостта. В същото време са налице сериозни промени в съотношението между двата негови подотрасъла – растениевъдство и животновъдство, като само за десет години произведената продукция се изменя от 55,7%:44,7% на 72,6%:27,4%. Сериозни изменения се наблюдават и по отношение на делението вътре в подотраслите – в растениевъдството расте делът на житните и индустриалните култури и намалява този на зеленчуците и плодовете, докато в животновъдството отстъплението е повсеместно. По отношение на селскостопанската земя може да се отбележи засиленото ѝ използване – в началото на периода се използват 3057,7 хил. ха за обработваема земя; трайни насаждения – 195,4; пасища – 1839,3; други – 27,8, а в края съответно 3473,8, 148,1 и 1392,4 хил. ха. Единствените култури, чийто площи нарастват, са на етеричномаслените, при които се наблюдава и значително нарастване на производството. Намалението на броя на животните води и до намаление на производството. Реалният индекс на цените на селскостопанската продукция (дефлирани към 2010 г.) е общо за продукцията от селското стопанство като за растениевъдството е 107,4, а за животновъдството – 110,3. Произведената селскостопанска продукция за периода е относително равна, а междинното потребление има тенденция към изравняване. Брутната добавена стойност има известно увеличение в края на периода. Потреблението на основен капитал нараства, основно поради наличие на средства по европейските фондове. Нетната добавена стойност се запазва постоянна, докато доходите от други субсидии нарастват значително, поради подкрепата за производството. Селскостопанският труд намалява за периода почти наполовина, а факторният доход нараства с 3,3 пъти и достига 9172,1 евро. Броят на стопанствата бързо намалява – до 2016 г. с 290 410 бр., преди всичко на стопанствата с площ до 1,9 хектара. Използваната селскостопанска земя в стопанствата над 10 хектара нараства и вече обхваща 95,52 от общата площ. Селскостопанският експорт за периода 2007–2017 г. се е увеличил 3,41 пъти, а данните за вноса за същия период показват нарастване от 2,41 пъти (текущи цени).

Представената данни и изводи биха могли да послужат за по-нататъшното решаване на някои от най-важните проблеми на интегрирането на българската селскостопанска политика към ОСП на ЕС.

Ключови думи: обем на производството; земеползване; селскостопански труд; брой стопанства; експорт; импорт

Structural Changes in Bulgarian Agriculture in the Period 2007–2017

Prof. Dr. Rumen Popov

Institute of Agricultural Economics – Sofia

E-mail: rgpopov@abv.bg

Citation: Popov, R. (2019). Structural Changes in Bulgarian Agriculture in the Period 2007–2017. *Ikonomika i upravlenie na selskoto stopanstvo*, 64(1), 3–22 (Bg).

Abstract

The agriculture has significant place in Bulgarian economy – 4.6% in 2007 and 3.7% in 2017 of the GDP and 19.4% and 18.9% of the employment. At the same time there are serious changes of the correlation between the two sub-sectors – crop growing and livestock breeding, as the output has changed in the ten-years period from 55.7%:44.7% to 72.6%:27.4%. Big changes have been observed also regarding the division in the sub-sectors – in the crop-growing the share of cereals and of industrial crops grows unlike the share of fruits and vegetables, while in the livestock-breeding there is a decrease of all sub-divisions. In relation to agricultural land could be noticed a strengthened use – at the beginning 3057.7 thousand acres have been used for arable land, for perennial crops – 195.4; for pastures – 1839.3 and others – 27; at the end of period respectively 3473.8, 148.1 и 1392.4. The only crops with an increase are the essential crops, which show also a significant increase in production. The diminution of the livestock number results in diminution of production. The real price index of agricultural output (deflated to 2010) in total for the production from agriculture is 107.4; for the crop-growing it is 107.4 and for the livestock-breeding – 110.3. The agricultural output for the period is relatively unchanged and the intermediary consumption has a trend to equalizing. The GVA has a certain increase at the end of the period. The consumption of fixed capital increases, mainly due to the availability of European funds. The net GVA remains constant, while the incomes of other subsidies increases considerably as a result of the production support. The agricultural labour has diminished almost half and the factor income has increased by 3.3 times and reached 9172.1 EUR. The farm numbers shows a fast decrease – up to 2016 of 290 410, predominantly the farms with a size up to 1.9 ha. The UAA in the farms with size over 10 ha has increased and includes 95.52 of the total area. The agricultural exportation for the period 2007 – 2017 has increased 3.41 times, while the importation shows and increase of 2.41 times in the same period (current prices).

The presented data and conclusions could be the base for further solutions of some of the most important problems of integration of Bulgarian agricultural policy to EU CAP.

Key words: production volume; land use; agricultural labour; farms number; export; import

Селското стопанство е отрасъл на българската икономика, който, макар и в значителна степен подпомаган в предприсъединителния период, продължи да се реструктурира в първите години на членство на страната в ЕС. Този процес в много голяма степен бе повлиян от Общата селскостопанска политика на Съюза, която, закономерно, не винаги отразяваше изцяло българските интереси. В този смисъл анализът на постигнатото и пропуснатото през единадесетте години на пълноправно членство в Съюза дават основание за някои промени в следваната политика както на ЕС, така и на ниво национално правителство.

В изследването са използвани различни методи като групиране на продукти, сравнителен анализ на постигнати резултати, относителен дял на отделен или група продукти, цени на производител и дефлирани цени, статистически групировки, сравнителен анализ, факторен анализ и др. Основният подход е да се очертаят възможностите за развитие на

българското земеделие в средносрочен период в рамките на ОСП на ЕС.

1. Дял на селското стопанство в националната икономика

Данните от табл. 1 демонстрират намаляване на дела на селското стопанство в БВП на България – от 4,6% през 2007 г. до 3,7% през 2017 г. В същото време делът на сектора в заетостта намалява значително по-бавно – от 19,4% в началото на периода до 18,9% в края. Земеделието остава важен сектор за българската икономика, особено по отношение на заетостта. В същото време нарастването на производителността на труда в земеделието изостава силно от това в промишлеността и услугите. Отчитаният голям брой заети в земеделието е в резултат на запазването през периода на многоброен слой от дребни стопанства, чието производство е предназначено предимно за вътрешно потребление.

Таблица 1. Дял на селското стопанство в БВП и заетостта; структура на БСП
Table 1. Agricultural share in GDP and Employment; Structure of GAP

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Дял на селското стопанство, % в:											
- БВП	4,6	5,9	4,2	4,2	4,6	4,6	4,6	4,6	4,1	4,1	3,7
- заетостта	19,4	19,3	19,7	19,7	19,6	18,9	19,2	19,4	18,8	18,0	18,9
Дял на растениевъдството и животновъдството в обема на Брутната селскостопанска продукция (БСП), %											
- Растениевъдство	55,7	64,4	63,4	66,6	67,3	68,7	69,8	71,0	71,6	73,0	72,6
- Животновъдство	44,3	35,6	36,6	33,4	32,7	31,3	30,2	29,0	28,4	27,0	27,4

Източник: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) и собствени изчисления.

Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) and own calculations.

Равнището на селскостопанското производство в началото и в края на периода е близко и свидетелства за стабилизация на отрасъла, но на сравнително ниско ниво. Съотношението между произведената продукция в двата подотрасъла – растениевъдство и животновъдство, демонстрира устойчиво и значимо развитие. Относителният дял на растениевъдната продукция нараства от 55,7% в началото на периода на 72,6% в края (без да се отчитат селскостопанските услуги). Значителните промени в структурата на произведената продукция се дължат както на променената външна среда, така и на кризата на българското животновъдство.

2. Дял на отделните продукти в селскостопанската продукция

За периода 2007–2017 г. са настъпили съществени промени в дела на отделните продукти в селскостопанската продукция. При отчитане на стойността на услугите, свързани със селскостопанската дейност, дялът на растениевъдството, животновъдството и услугите в началото на периода е съответно 51,5%, 41,0% и 7,4%, а в края – 68,3%, 25,8% и 6,0%. Делът на животновъдството пада с над 15 процентни пункта, за сметка увеличаване на този на растениевъдството – с близо 17 процентни пункта. Делът на услугите пада с 1% (табл. 1).

Вътрешноотрасловата структура на продукцията също търпи значими промени. В

рамките на растениевъдството нараства делът на продукцията от житни култури – от 14,69% на 31,78% от общата селскостопанска продукция, както и на индустриалните – от 10,37% на 23,29%. Делът на плодовете и картофите намалява – съответно с около 5% и 1%. От растениевъдния подотрасъл зеленчуците бележат голямо намаление – от 14,37% на 4,37%, като делът им спада повече от 3 пъти (табл. 2).

Делът на животновъдната продукция в общия обем на селскостопанската продукция за 11-годишния период спада с повече от 15 процентни пункта. Този изключителен спад се дължи главно на намалението на относителния дял на продукцията на млякото – от 16,05% на 9,79%. Другите отрасли с намаление са: свиневъдството – с 1,84; овцевъдството – с 2,61; птицевъдството – с 2,74 процентни пункта. Всички подотрасли на животновъдството отбелязват значително намаление на продукцията (табл. 2).

За периода дялът на селскостопанските услуги намалява от 7,4% на 6,00%.

3. Площ и използване на земята

В началната година – 2007, обработваемата земя е заемала 3057,7 хил. ха от селскостопанската; трайните насаждения – 195,4 хил. ха; пасища – 1839,3 хил. ха; други – 27,8 хил. ха. През последната година – 2017, обработваемата земя заема 3473,8 хил. ха от площта, делът на трайните насаждения пада на 148,1

Таблица 2. Дял на отделни продукти в селскостопанската продукция, %
Table 2. Share of separate product in agricultural production, %

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Зърнени култури (вкл. семена)	14,69	24,72	19,66	24,18	29,62	31,52	30,58	32,16	31,38	30,82	31,78
Технически култури	10,36	14,18	15,55	21,44	22,81	20,58	21,09	23,35	24,72	25,38	23,29
Фуражни култури	2,99	2,10	8,51	5,52	3,56	5,12	4,58	3,13	1,63	2,10	2,37
Зеленчуци	14,37	13,03	7,07	5,29	2,97	2,82	3,38	3,45	3,68	4,53	4,37
Картофи (вкл. семена)	1,69	1,92	3,05	1,74	0,42	0,64	1,51	0,58	0,83	0,66	0,87
Плодове	7,10	3,92	4,62	3,50	3,20	3,38	3,80	3,06	4,37	4,71	5,07
Вино	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Други растениевъдни култури	0,34	0,15	0,23	0,10	0,38	0,17	0,22	0,82	0,45	0,59	0,52
Продукция от растениевъдството	51,55	60,02	58,68	61,77	62,95	64,24	65,17	66,54	67,07	68,78	68,26
Едър рогат добитък	3,89	2,77	3,48	3,17	3,12	3,17	2,94	3,06	3,96	3,59	3,76
Свине	5,33	4,12	4,72	3,41	3,42	3,43	3,96	3,72	3,63	3,83	3,49
Коне	0,07	0,04	0,07	0,04	0,05	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Овце и кози	5,20	3,68	4,34	3,51	3,80	3,98	2,76	2,59	2,96	2,74	2,59
Птици	5,85	5,05	5,50	5,33	4,85	4,73	4,42	4,20	4,23	3,78	3,11
Други животни	0,63	0,58	0,57	0,60	0,30	0,09	0,05	0,12	0,00	0,00	0,00
Мляко	16,05	13,38	11,42	10,77	11,57	9,87	10,77	10,78	8,62	8,60	9,79
Яйца	3,61	2,78	3,18	3,42	2,82	3,07	2,49	1,90	2,21	2,02	2,29
Други продукти от животновъдството	0,40	0,76	0,54	0,77	0,69	0,94	0,84	0,75	0,99	0,87	0,71
Продукция от животновъдството	41,03	33,15	33,81	31,01	30,60	29,29	28,24	27,12	26,59	25,44	25,75
Продукция от селскостопански стоки	92,58	93,17	92,49	92,79	93,56	93,53	93,41	93,67	93,66	94,22	94,01
Продукция от селскостопански услуги	7,42	6,83	7,51	7,21	6,44	6,47	6,59	6,33	6,34	5,78	5,99
ПРОДУКЦИЯ ОТ СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Източник: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) и собствени изчисления.
Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) and own calculations.

Таблица 3. Площ и използване на земята, хил. ха
Table 3. Area and using of land, th. ha

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Обща площ	11100,2	11100,2	11100,2	11100,2	11100,2	11100,2	11100,2	11100,2	11100,2	11100,2	11100,2
Използвана земеделска площ (ИЗП)	5116,2	5100,8	5029,6	5051,9	5087,9	5123,0	4995,1	4976,8	5011,5	5021,4	5029,5
- Обработваема земя	3057,7	3060,5	3122,5	3162,5	3227,2	3294,7	3462,1	3469,4	3493,7	3438,0	3473,8
- Трайни насаждения	195,4	183,5	164,5	163,6	159,9	159,1	135,2	126,4	133,5	141,0	148,1
- Пасища	1835,3	1828,9	1718,7	1702,0	1678,3	1647,0	1381,0	1364,0	1368,7	1384,1	1392,4
- Други	27,8	27,9	23,9	23,8	22,5	22,2	16,8	17,0	15,6	15,3	15,2

Източник: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>).
Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>).

хил. ха, също както и този на затревените площи – 1392,4 хил. ха (табл. 3).

За структурните промени на селскостопанското производство в растениевъдството са особено важни промените в заеманата площ на обработваемата земя от отделните групи култури. Данните от табл. 3 показват, че няма никакво значително намаление на площта на използваната земеделска земя за зърнени култури – площите по години варират, като намалението за периода е незначително.

През целия период единствената група култури, при която посевните площи устойчиво нарастват, са маслодайните. Увеличението е с около 294,7 хил. ха.

Заетите площи от останалите култури и групи култури за сравнително краткия период от 2007 г. до 2017 г. намаляват значително. Захарно цвекло вече не се произвежда в страната. Площта на картофите се свива от 22,4 на 12,8 хил. ха. Подобно е положението при винените сортове лозя – намаление от 70,4 хил. ха на 32 хил. ха. Още по-катастрофално е положението при овощните растения и зеленчуците, макар че през последните две години се забелязва развитие от – 28,4 на 37,0 хил. ха при овощните и от 25,4 до 58,6 хил. ха при зеленчуците.

4. Производство в растениевъдството

Нивото на производството в зърнения сектор за периода показва относителен растеж (табл. 5). Големите различия през отделни години се дължат на климатичните условия, например през 2007 и 2008 години. Годишното производство на пшеница е сравнително високо – с растеж през отделните години и особено в последната, докато това на царевичката очевидно се влияе от валежите през отделните години. Единствено при маслодайните се отчита значително увеличение на производството – от 1300,7 хил. т. в началото на периода до 2082,7 хил. т. в края, или с цели 160%. Производството на картофи е намаляло с около 15%, главно поради конкурентния внос от други страни. Намалението при виненото грозде е с една втора в края на периода.

Таблица 4. Площи по култури, хил. ха
Table 4. Share under culture, ha

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Използвана земеделска площ	5116,2	5100,8	5029,6	5051,9	5087,9	5123,0	4995,1	4976,8	5011,5	5021,4	5029,5
Общо зърнени от тях:	1772,4	1754,6	1878,5	1770,1	1768,5	1902,0	1974,7	1960,7	1835,8	1817,8	1737,0
- Пшеница	1088,0	1111,5	1247,7	1131,6	1137,5	1185,0	1291,9	1267,9	1105,9	1192,8	1147,0
- Царевица	214,4	329,3	274,2	327,5	399,4	466,8	422,5	408,4	498,6	406,9	398,1
Слънчоглед	602,4	721,7	683,7	729,9	747,1	780,8	860,7	843,6	810,8	817,5	897,1
Захарно цвекло	1,0										
Картофи	22,4	21,7	14,0	13,8	16,2	14,9	12,8	10,2	11,0	8,4	12,8
Винено грозде	70,4	78,7	51,6	46,8	43,7	58,2	47,4	30,3	36,5	34,0	32,0
Плодове (общо)	28,4	22,0	24,3	38,8	38,6	31,6	32,8	26,7	35,6	37,1	37,0
Зеленчуци (общо)	25,4	25,4	26,8	22,9	25,0	19,6	21,3	19,9	32,9	49,7	58,6

Източник: „Агростатистика”, МЗХ; Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>).

Таблица 5. Продукция от растениевъдството, хил. тона
Table 5. Production of the plant-growing, ha t

Продукция:	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Общо зърнени от тях:	3204,8	7015,2	5273,0	7129,2	7519,9	6968,3	9013,2	9530,4	8570,8	8745,8	9742,6
- Пшеница	2391,0	4632,2	3976,9	4094,6	4458,5	4455,1	5415,3	5347,1	5011,6	5659,8	6510,7
- Царевица	313,0	1368,3	1290,8	2047,4	2209,2	1717,8	2700,3	3137,5	2696,9	2218,8	2610,4
Слънчоглед	564,0	1300,7	1318,0	1536,3	1439,7	1387,8	1939,0	2010,7	1699,2	1837,7	2082,4
Захарно цвекло	16,3	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Картофи	298,7	353,1	231,7	251,2	232,3	151,3	186,5	132,6	164,9	127,8	227,8
Винено грозде	341,8	345,6	255,3	210,4	228,5	250,5	304,5	124,2	244,4	196,1	186,1
Плодове (общо)	104,6	90,7	106,2	152,1	163,1	123,6	209,8	169,0	213,0	199,2	219,9
Зеленчуци (общо)	332,7	524,1	524,3	480,5	447,3	377,0	445,2	299,0	351,3	572,3	501,1

Източник: „Агростатистика”, МЗХ; Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>).

Таблица 6. Брой на селскостопанските животни, хил. бр.
Table 6. Number of agriculture animals, th n

Вид животни	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Говеда	602,1	564,9	539,6	544,5	557,6	526,1	575,6	552,8	550,2	557,8	540,1
в т.ч. крави	349,9	330,4	312,7	326,8	330,0	317,3	346,8	344,5	352,6	357,2	348,7
в т.ч. крави за мляко	335,9	314,7	296,8	308,2	306,8	288,7	307,1	295,4	276,2	271,3	252,1
Свине	888,6	783,6	729,8	664,0	608,3	530,9	586,4	553,1	600,1	616,4	593,2
в т.ч. свине – майки	70,4	62,0	56,5	54,2	53,4	48,8	43,5	43,3	46,9	47,2	44,7
Овце и кози	2021,9	1904,7	1761,1	1724,3	1796,0	1655,0	1658,9	1627,9	1608,8	1597,6	1573,8
в т.ч. овце и кози – майки	1639,4	1553,3	1438,6	1371,0	1446,1	1321,2	1397,5	1336,6	1336,9	1328,3	1317,3

Източник: „Агростатистика”, МЗХ; Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>).

Годишното производство на плодове се увеличава почти през целия период, като в края е на ниво от 210% от това в началото, но това е твърде малко за възможностите на сектора. Положението и при годишното производство на зеленчуци остава трудно – за периода то е сравнително постоянно, но на крайно ниско ниво, като в края увеличението се дължи на мерки от страна на Европейската комисия.

5. Брой на селскостопанските животни

Трудностите при структурното приспособяване на българското селско стопанство са най-силно изразени в животновъдството. Това се вижда добре от данните в табл. 6.

Броят на говедата след 2007 г. намалява. Броят на кравите се запазва през целия период, но броят на млечните крави спада до 252 хил. през 2017 г.

Драстичен е спадът на броя на свинете. Намалението е устойчиво, като започва от 2007 година. От ниво от 888,6 хиляди в началото на периода – 2007 г., броят им се смъква на 593,2 хил. броя. Още по-показателна за състоянието на сектора е картината при свинете майки – броят им през 2017 г. е само 63% от този през 2007 г.

Броят на овцете и козите също устойчиво намалява. От 2007 г. до 2017 г. те са намалели с 448,1 хил. глави, като броят им през последната година е 78% от този през началната. Овцете и козите майки намаляват за периода с 322,1 хил. глави или с близо 20%.

6. Продукция от животновъдството

Намалението на броя на животните води и до намаление на продукцията в животновъдството (с известна условност за млякото, поради увеличаване на средния млеконадой) (табл. 7).

При говеждото и телешкото месо продукцията в кланично тегло през 2017 г. представлява 80% от тази през началната. За месото в живо тегло този процент е 83,18%. Продукцията при свинското месо през 2016 г. в кланично тегло

Таблица 7. Продукция от животновъдството
Table 7. Production in stock-breeding

Продукти:	Мярка	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Говеждо и телешко месо в кл. т.	хил. т.	21,8	19,9	21,9	19,9	20,9	20,4	19,1	17,2	18,5	17,5	17,5
Говеждо и телешко месо в ж. т.	хил. т.	44,6	42,3	46,6	41,6	43,7	42,8	39,5	36,8	38,9	36,2	37,1
Свинско месо в кл. т.	хил. т.	76,3	73,8	73,7	70,5	72,5	73,2	72,9	67,4	69,3	73,2	75,2
Свинско месо в ж. т.	хил. т.	116,7	113,5	113,3	109,2	113,9	114,9	115,5	106,8	109,7	115,4	117,1
Овче месо в кл. т.	хил. т.	21,3	20,9	17,4	17,0	15,9	17,0	12,8	13,1	11,7	11,8	11,3
Овче месо в ж. т.	хил. т.	44,4	45,4	37,8	36,3	34,3	37,0	28,2	29,2	25,8	25,5	24,6
Птиче месо в кл. т.	хил. т.	116,4	108,6	130,2	106,9	103,9	107,6	98,4	102,2	105,7	109,6	107,0
Птиче месо в ж. т.	хил. т.	152,0	141,2	169,3	137,4	133,2	138,7	126,9	131,2	136,4	142,5	139,0
Яйца	млн. бр.	1579,3	1508,0	1429,2	1437,5	1185,0	1174,4	1194,6	1218,7	1285,8	1331,3	1325,9
Кравето мляко	млн. литри	1114,9	1109,9	1042,1	1091,6	1093,0	1061,2	1115,1	1070,6	998,1	988,9	940,0
Овче и козе мляко	млн. литри	167,1	160,9	146,9	141,2	146,4	136,3	154,1	115,7	111,4	116,8	109,3

Източник: „Агростатистика”, МЗХ; Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>).

нично тегло е 98,56% от това през 2007 г., а в живо тегло е 100,34%.

Овчето месо за периода също намалява – добитото в кланично тегло през 2016 г. е само 53,05% от това през 2007 г.

При птичето месо имаме сравнително слабо намаление на продукцията – в кланично тегло на 91,92%. При производството на яйца се наблюдава намаление на 84%.

За периода най-голямо производство на краве мляко е регистрирано през 2013 г., като след това то постепенно намалява. През 2016 г. е на ниво от 88,70% от това през 2007 г. Пикът в производството на овче и козе мляко е през 2007 г. – 167,1 хил. т., след което намалява постепенно до 116,8 хил. т.

7. Цени на селскостопанските продукти

Цени на производител

За 11-годишния период цените на производител за различните групи продукти или отделни продукти са се повишили в сравнително широки граници (табл. 8). Цените на продуктите от зърнения сектор се влияят най-силно от конюктурата на международните пазари, главно от тази в Черноморския регион. Закономерно най-високото им ниво е по време на световното поскъпване на храните през 2012 г. В сравнение с 2007 г. номиналните цени на производител на пшеница са нараснали с 35,54%, на ечемика с 56,77%, на царевичката – 26,75%. След значителен спад на цените на изброените продукти през 2009 г., през 2012 г. те отново са на високо ниво, но това вероятно няма да се окаже дългосрочна тенденция на ценови изменения за зърнените продукти.

Фермерските цени на другия важен за българското земеделие продукт – слънчогледът, също демонстрират значително нарастване за периода. Цената на слънчогледа през рекордната 2012 г. е по-висока с 90,35% от тази през 2007 г. В същото време при картофите се наблюдават изменения на ценовите равнища надолу.

При зеленчуците увеличението и намалението на номиналните фермерски цени за периода е в рамките на очакваното. Това важи

за домати и краставиците, но също така за зеления пипер, лука и зелето.

При плодовете движението на номиналните цени на производител е сравнително нормално, с изключение на черешите, и в по-малка степен на ябълките. Черешите започват с 489 евро на тон и достигат 949 евро/т, за да се върнат отново на 477 евро/т.

Продуктите от животновъдството показват много по-умерено нарастване на цените на производител, което е близко до нивата на натрупаната инфлация. Цената на говеждото месо в края на периода е с 16,52% по-висока от тази в началната година; на свинското – с 8,05%; на шилешкото – с 17,29%; на пилешкото – с 1,82%; на яйцата – без изменение. Цената на млякото за целия единадесетгодишен период се е увеличила с 33,87% в резултат на отмяната на мярката за задържане на млеконадоя от ЕК.

8. Индекси на цените на производител

Анализът на регистрираните стойности на индексите на цените на производител, при база 2010 г. = 100 показва, че пикът на нарастването на номиналните цени в растениевъдството е през 2012 г. (табл. 9). Стойността на индекса през същата година достига 157,2, като най-висок е той за техническите култури – 174,8, и зърнените – 168,1, а най-нисък при зеленчуците – 86,0. През следващите години индексът показва трайно понижение.

Стойността на индекса на цените на производител в животновъдството е значително по-ниска от тази в растениевъдството. През 2013 г. величината му достига 120,2, след което спада на 113,9 през 2017 г. Общо за отрасъл „Селско стопанство“ индексът на цените на производител при 2010 г. = 100 за периода 2007–2017 г. нараства от 108,2 до 111,0.

9. Реални индекси на селскостопанските цени, дефлирани (2010 = 100)

Данните от табл. 10 показват сравнително очаквани резултати. Общо за селското стопанство е налице процес на слабо повишава-

Таблица 8. Изкупни цени на земеделските продукти, евро/тон
Table 8. Purchase prices of agricultural products, euro/ton

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Зърнени култури											
Пшеница	152,5	159,8	107,6	125,0	167,1	206,7	161,2	160,6	155,9	140,5	147,0
Царевица	143,2	161,3	106,8	141,7	173,6	181,5	155,9	142,1	139,9	142,5	145,8
Ечемик	123,3	145,7	105,5	100,5	160,2	193,3	170,9	153,3	154,9	140,7	137,1
Маслодайни култури											
Слънчоглед	225,9	282,3	195,9	275,2	354,7	430,0	310,5	305,7	356,7	356,1	321,9
Захарно цвекло	22,3	28,3	28,3	28,3	28,3	28,3	:	:	:	:	:
Картофи	254,6	226,2	235,8	222,2	231,4	190,2	239,1	203,7	197,5	194,0	197,4
Зеленчуци											
Домати	291,5	248,5	210,3	304,1	210,4	324,7	239,4	340,8	236,6	363,6	275,4
Краставици	455,4	406,1	361,0	390,1	319,6	342,5	323,0	368,3	449,8	394,3	387,2
Зелен пипер	347,5	337,4	349,9	339,0	335,2	329,2	334,3	453,3	328,0	320,2	411,8
Зрял кромид лук	282,4	200,8	245,4	295,3	265,1	198,6	247,4	233,8	224,3	232,4	211,7
Зеле	239,0	261,7	194,3	203,9	171,4	197,3	167,3	165,9	236,7	177,2	179,1
Плодове											
Ябълки	339,0	543,4	361,5	415,2	306,1	264,7	266,6	226,5	239,2	226,8	248,9
Круши	:	:	681,1	714,1	659,4	478,8	461,4	483,0	388,8	593,5	393,8
Сливи	182,8	186,7	137,0	171,5	183,5	193,5	193,7	189,4	242,0	205,1	204,4
Череша	489,0	607,8	807,9	715,4	686,9	949,0	587,9	549,3	462,8	564,5	477,0
Кайсии	451,6	186,2	249,4	219,8	309,9	291,0	340,9	305,3	330,6	310,3	249,0
Праскови	257,3	305,7	231,9	336,3	334,2	353,8	331,1	306,8	274,4	284,2	287,3
Винено грозде	339,0	543,4	361,5	415,2	306,1	264,7	266,6	226,5	239,2	226,8	248,9
Продукти от животновъдството											
Говеждо и телешко месо	1033,1	1080,1	1170,5	1181,4	1284,7	1378,0	1345,8	1483,8	1535,3	1406,1	1203,8
Свинско месо	980,0	1117,0	1152,0	1105,1	1132,3	1263,6	1320,9	1181,8	995,4	1043,5	1058,9
Овче месо	1212,0	1238,8	1231,0	1114,0	966,5	1402,4	1487,8	1286,1	1471,3	1452,4	1421,6
Пилешко месо	924,6	1047,6	951,5	924,8	962,1	1007,6	1167,7	1026,8	1031,6	966,6	941,5
Яйца/евро за 1000 бр./	67,6	71,7	76,7	75,9	65,8	87,4	64,2	60,4	64,2	52,1	67,9
Мляко	250,1	305,5	241,3	257,0	311,0	318,0	312,0	328,4	295,2	275,1	334,8

Източник: / Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>).

не на реалните цени. В края на периода, през 2017 г., реалният индекс е 107,4 спрямо 2010 г., докато за първата година – 2007 г., той е 127,9. Сравнително нормалното ниво на реалния среден индекс е резултат от добрите за селското стопанство 2007, 2008 и 2012 години и от нормалните, с някои изключения, остана-

ли години. След 2012 г. настъпва относителна стабилизация на цените в реално изражение, през които реколтата е сравнително добра.

Динамиката на реалните индекси на цените в растениевъдството следва до голяма степен очертаната вече тенденция за целия сектор. Все пак може да се отбележи, че индексът

Таблица 9. Индекси на селскостопанските производствени цени (2010 = 100)
Table 9. Index-number of agricultural cost price (2010 = 100)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Зърнени култури (вкл. семена)	134,0	128,6	89,8	100,0	136,3	168,1	124,9	114,1	118,7	109,4	110,5
Технически култури	101,3	114,6	87,9	100,0	141,8	174,8	116,4	111,5	132,5	128,9	116,0
Фуражни култури	85,8	98,1	94,2	100,0	109,7	125,8	137,0	132,9	124,9	107,5	141,2
Зеленчуци	93,6	113,7	87,6	100,0	82,4	86,0	85,4	95,5	92,2	91,3	89,6
Картофи (вкл. семена)	117,9	105,0	101,1	100,0	91,0	101,8	107,1	80,0	84,2	85,9	78,3
Плодове	96,7	95,8	80,7	100,0	101,7	99,6	101,8	101,9	102,2	100,5	97,9
Други растениевъдни култури	105,4	113,6	116,7	100,0	95,8	109,5	109,5	122,9	108,0	112,3	104,9
Производство от растениевъдството	114,6	118,7	88,8	100,0	130,2	157,2	116,7	110,1	119,8	114,3	109,7
Едър рогат добитък	97,7	95,2	99,9	100,0	105,9	119,8	115,3	125,0	122,2	115,9	108,4
Свине	84,2	90,6	96,3	100,0	101,4	101,1	110,5	107,2	95,7	95,2	95,9
Коне	69,6	82,0	93,9	100,0	112,8	53,3	91,7	74,2	91,9	96,7	100,0
Овце и кози	95,9	100,8	99,4	100,0	107,7	120,6	119,2	123,8	126,1	122,1	118,0
Птици	101,1	111,7	102,9	100,0	102,3	108,2	119,0	113,1	111,0	101,3	98,1
Други животни	117,6	134,8	134,8	100,0	103,4	119,9	119,0	109,4	124,8	119,8	120,4
Мляко	93,3	115,6	92,3	100,0	117,3	117,3	125,1	128,4	116,9	111,5	129,6
Яйца	95,1	103,6	108,9	100,0	92,2	92,2	110,5	98,5	101,9	89,5	102,8
Други продукти от животновъдството	94,4	106,2	104,1	100,0	124,9	124,9	136,8	110,0	115,2	96,2	98,4
Производство от животновъдството	94,2	108,5	97,6	100,0	109,0	111,5	120,2	118,7	112,1	105,6	113,9
Общо за селското стопанство	108,2	115,5	91,5	100,0	123,6	143,1	117,8	112,8	117,4	111,6	111,0

Източник: / Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>).

през последната 2017 г. показва нарастване на реалните цени в подотрасъла с 6,1%. В същото време трябва да се подчертае, че ценовите изменения на отделните групи култури имат значителни различия.

Намалението на реалните цени на животновъдните продукти е значително по-равномерно по години. Базовата 2010 г. се характеризира с най-нисък индекс на цените на производител. В края на периода този индекс е 110,3.

Членството на страната в ЕС доведе до относителна стабилност на цените. За периода

най-голямо е намалението на реалните цени на производител при пtiчето месо – индекс 95,0; свинско – индекс 92,8; коне – 96,8. Почти от същия порядък е нарастването и на цените за говеждото и овнешкото месо, и яйцата. Нарастването на цената на млякото е най-голямо през 2017 г., индекс – 125,4, а през предбазовата 2010 г. – 95,1.

Ще отбележим, че реалният индекс на цените за животновъдството, при база 2010 г., е значително по-висок от този за растениевъдството, главно за сметка на млякото.

Таблица 10. Реални индекси на селскостопанските цени (дефлирани), (2010 = 100)
Table 10. Real index of agricultural prices (2010 = 100)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Зърнени култури (вкл. семена)	158,4	135,7	92,5	100,0	131,8	158,8	117,5	109,1	114,7	107,2	106,9
Технически култури	119,7	120,9	90,5	100,0	137,1	165,2	109,5	106,6	128,0	126,3	112,3
Фуражни култури	101,4	103,6	97,1	100,0	106,1	118,8	128,9	127,1	120,7	105,3	136,7
Зеленчуци	110,6	120,1	90,2	100,0	79,7	81,2	80,3	91,3	89,1	89,4	86,7
Картофи (вкл. семена)	139,4	110,8	104,1	100,0	88,0	96,1	100,8	76,5	81,4	84,1	75,8
Плодове	114,3	101,1	83,2	100,0	98,4	94,1	95,8	97,4	98,7	98,4	94,7
Други растениевъдни култури	124,6	120,0	120,2	100,0	92,6	103,5	103,1	117,5	104,4	110,0	101,6
Производство от растениевъдството	135,4	125,3	91,5	100,0	125,9	148,5	109,8	105,3	115,8	112,0	106,1
Едър рогат добитък	115,5	100,5	102,9	100,0	102,4	113,2	108,5	119,6	118,1	113,5	105,0
Свине	99,5	95,6	99,3	100,0	98,1	95,5	104,0	102,5	92,5	93,3	92,8
Коне	82,2	86,6	96,8	100,0	109,1	50,4	86,3	71,0	88,8	94,7	96,8
Овце и кози	113,4	106,5	102,4	100,0	104,2	114,0	112,2	118,4	121,9	119,6	114,3
Птици	119,5	117,9	106,0	100,0	98,9	102,2	112,0	108,1	107,3	99,2	95,0
Други животни	138,9	142,3	138,9	100,0	100,0	113,3	112,0	104,6	120,7	117,3	116,6
Мляко	110,3	122,0	95,1	100,0	113,4	110,8	117,7	122,8	113,0	109,2	125,4
Яйца	112,4	109,4	112,2	100,0	89,2	87,1	104,0	94,2	98,5	87,7	99,5
Други продукти от животновъдството	111,6	112,1	107,3	100,0	120,7	117,9	128,7	105,2	111,3	94,2	95,2
Производство от животновъдството	111,3	114,5	100,6	100,0	105,5	105,3	113,1	113,6	108,4	103,4	110,3
Общо за селското стопанство	127,9	122,0	94,3	100,0	119,6	135,1	110,8	107,9	113,5	109,3	107,4

Източник: / Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>).

10. Индекси на цените на вложенията в селското стопанство, номинални, (2010 = 100)

Наличните данни (табл. 11) показват, че за периода 2010–2017 г. цените на вложенията в земеделието са се увеличили с 3,9 процента. За същия период номиналното увеличение на цените на производител в сектора е 11%, т.е. в случая няма особено основание да се говори за „ножица на цените”.

По-високо от средното е нарастването на цените за материали – 116,7; машините, съ-

оръженията и други образци – 116,5; транспортни съоръжения – 118,7. Номиналните цени на останалите групи вложения са в рамките на средното увеличение за отрасъла.

11. Индекси на цените на вложенията в селското стопанство, дефлирани, (2010 = 100)

В края на периода 2010–2017 г. се наблюдава увеличение на реалните цени на вложенията в селското стопанство с 0,6% спрямо 2010 г. (табл. 12).

Таблица 11. Индекси на цените на вложенията в селското стопанство (номинални), 2010 = 100
Table 11. Index of market price of investment in agriculture (nominal), 2010 = 100

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Общо	100,0	110,5	117,0	115,8	110,8	107,0	102,5	103,9
Потребителски стоки и услуги	100,0	110,8	117,7	116,2	111,0	106,8	101,9	103,5
Семена, репродуктивни материали	100,0	101,7	99,1	114,2	105,1	106,5	109,3	102,0
Енергия, смазочни материали	100,0	122,6	131,0	119,4	115,7	101,7	91,8	96,7
Торове, подобрители на почвата	100,0	120,6	140,9	135,7	121,8	125,4	99,8	98,7
Препарати за растителна защита	100,0	97,9	99,1	98,4	97,1	114,1	98,3	106,6
Ветеринарни услуги	100,0	98,6	106,4	101,7	101,6	101,9	102,1	102,8
Храна за животните	100,0	110,2	117,3	126,7	114,1	105,8	108,2	107,8
Поддържане на материали	100,0	101,0	103,7	105,2	105,2	104,3	115,4	116,0
Поддържане на сгради	100,0	101,0	103,3	104,9	105,9	106,7	106,4	107,1
Други стоки и услуги	100,0	102,7	105,5	105,3	106,5	106,0	105,0	107,4
Инвестиции в стоки и услуги	100,0	105,8	101,4	106,3	107,3	110,2	115,9	112,5
Материали	100,0	105,2	101,2	109,6	111,2	115,8	121,9	116,7
Машини, съоръжения и друго оборудване	100,0	105,7	99,5	109,3	112,6	115,6	122,5	116,5
Транспортно оборудване	100,0	101,4	113,2	111,5	100,9	117,9	118,0	118,7
Сгради	100,0	110,1	102,6	86,2	83,0	74,0	78,4	87,2
Други	100,0	101,8	101,8	67,0	65,0	58,5	54,5	53,2

Източник: / Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>).

Таблица 12. Индекси на цените на вложенията в селското стопанство, дефлирани (2010 = 100)
Table 12. Index of price investment in agriculture, deflower (2010 = 100)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Общо	100,0	106,9	110,5	109,0	106,0	103,4	100,4	100,6
Потребителски стоки и услуги	100,0	107,1	111,2	109,4	106,1	103,3	99,8	100,2
Семена, репродуктивни материали	100,0	98,4	93,6	107,5	100,5	102,9	107,1	98,7
Енергия, смазочни материали	100,0	118,6	123,8	112,3	110,7	98,3	89,9	93,6
Торове, подобрители на почвата	100,0	116,6	133,1	127,7	116,5	121,3	97,8	95,5
Препарати за растителна защита	100,0	94,7	93,6	92,6	92,9	110,3	96,3	103,2
Ветеринарни услуги	100,0	95,3	100,5	95,7	97,2	98,5	100,0	99,5
Храна за животните	100,0	106,6	110,8	119,3	109,1	102,3	106,0	104,4
Поддържане на материали	100,0	97,7	97,9	99,0	100,6	100,8	113,0	112,3
Поддържане на сгради	100,0	97,7	97,6	98,7	101,3	103,1	104,2	103,7
Други стоки и услуги	100,0	99,3	99,7	99,1	101,9	102,4	102,9	104,0
Инвестиции в стоки и услуги	100,0	102,3	95,8	100,1	102,6	106,5	113,5	108,9
Материали	100,0	101,8	95,6	103,1	106,3	112,0	119,4	113,0
Машини, съоръжения и друго оборудване	100,0	102,3	94,0	102,9	107,7	111,7	120,0	112,8
Транспортно оборудване	100,0	98,1	106,9	104,9	96,5	114,0	115,6	114,9
Сгради	100,0	106,5	96,9	81,1	79,4	71,5	76,8	84,4
Други	100,0	98,5	96,2	63,1	62,2	56,6	53,4	51,5

Източник: / Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>).

Като цяло за разглеждания период изменението на реалните цени на вложенията и на цените на производител е с относително близки темпове. При това трябва да се отчита, че цените на производител имат много по-широки амплитуди на колебание, главно поради зависимостта на производството в сектора от климатичните фактори. Най-високо повишение на реалните цени се наблюдава при материалите – с 13,0%; машините, съоръженията и другите образци – с 12,8%; транспортното оборудване – 14,9%. Силно намаляват реалните цени на сградите – с 15,6%, и на другите инвестиционни стоки – с 48,5%. Цените на останалите вложения остават относително стабилни.

12. Доходи в селското стопанство по базови цени

Синтетичните резултати от развитието на българското земеделие са дадени в табл. 13.

Обща селскостопанска продукция по базови цени на производител

Произведената през отделните години обща селскостопанска продукция за периода 2007–2017 г. показва относителна стабилност. През особено благоприятните за земеделието 2008 г., 2011, 2012 и 2013 г. нивото ѝ е значително над средното за 11^{-те} години.

Междинно потребление

Междинното потребление в селското стопанство е на относително високо ниво, когато имаме благоприятни за селското стопанство години – 2008, 2011, 2012 и 2013 г. И обратно, то е по-слабо, когато имаме години, неблагоприятни за селското стопанство. Като се има предвид, че след 2007 г. индексът на реалните цени на междинното потребление е стабилен (табл. 13), може да се направи изводът, че тече процес на известно изравняване на вложенията.

Брутна добавена стойност по базови цени на производител

Нивата на брутната добавена стойност по цени на производител през 11-годишния пе-

риод не показват ясна тенденция на развитие. Най-ниската стойност е регистрирана през 2007, 2009 и 2010 г. поради слабите добиви в растениевъдството, вследствие лошите климатични условия. Най-високата стойност е през следващите години, които са с по-добри климатични и ценови условия, но и увеличаване на ниво на субсидии.

Потребление на основен капитал

Потреблението на основен капитал постепенно нараства през целия период. Това се дължи преди всичко на модернизацията на сектора поради наличието на средства по линия на Европейските фондове.

Нетна добавена стойност по базови цени на производител (НДС)

НДС за периода е най-висока през 2008 г. в резултат на благоприятните климатични условия. За следващите години се наблюдава неравномерно, но все пак трудно забележимо намаление на НДС, главно като следствие от намаляване на междинното потребление.

В основата на този процес са структурните промени в българското земеделие – преди всичко значителното намаляване на броя на функциониращите малки земеделски стопанства, както и промените в структурата на произвежданата продукция.

Субсидии за производството

През първата година от членството на страната в ЕС субсидиите за производството са на ниско ниво, след което рязко нарастват. През 2007 г. те са на стойност от 250,5 млн. евро, което представлява 7,76% от общата продукция на сектора. През 2017 г. субсидиите за производството са вече на стойност от 931,5 млн. евро, което е 23,66% от стойността на селскостопанската продукция.

Факторен доход

Стойността на факторния доход показва стабилност за периода до 2007 г. Въпреки нарастващите субсидии по линия на ОСП на ЕС, равнището му показва колебания.

През 2007 г. нивото на факторния доход е най-ниско за целия 11-годишен период. През 2009 г. този доход има по-ниска стойност от предходната година, главно поради намалението на нетната добавена стойност, но и поради по-малкия обем на субсидиите. След 2013 г. настъпва известно изравняване на показателите за факторен доход.

Селскостопански труд в годишни работни единици

През целия период от 2007 до 2017 г. количеството на вложения труд в земеделието е намаляващ – от около 444,4 хил. годишни работни единици (ГРЕ) до 239,0 хил. За единадесет години след 2007 г. трудът намалява с 51,66% (табл. 13).

Факторен доход на една годишна работна единица (ГРЕ)

Факторният доход на една годишна работна единица постоянно нараства за периода 2007–2017 г. (с изключение на 2015 г.). Това се дължи не толкова на нарастването на обема на създадената нетна добавена стойност в сектора, отколкото в много по-голяма степен на намалението на вложения труд. За периода 2007–2017 г. факторният доход на една годишна работна единица нараства 3 пъти и достига равнище от 9172,1 евро.

13. Брой и площ на земеделските стопанства в България

Данните от табл. 14 показват динамиката на броя на стопанствата и земеползването (Аг-ростатистически справочник 2000–2017, МЗХ, 2015). На първо място трябва да се отбележи изключително големият брой на земеделските стопанства – близо 202720 в края на периода. Второ, броят на стопанствата бързо намалява – само за 10 години с 290410 хил., което представлява над 59% от общия им брой. Намалението е за сметка преди всичко на стопанствата със стопанисвана площ до 1,9 ха – с 281400 бр. Намалява броят на стопанствата със стопанисвана площ до 9,9 хектара, а броят на стопанствата с площ над 10 хектара нараства.

Таблица 13. Доходи в селското стопанство по базови цени
Table 13. Income in agriculture in stable price

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Продукция от отрасъл „Селско стопанство“	млн. евро	3,314.9	4,494.1	3,811.4	3,821.9	4,355.0	4,423.7	4,393.8	4,302.0	4,033.2	4,003.6	3,937.1
Междинно потребление	млн. евро	2,087.7	2,608.4	2,515.3	2,466.3	2,745.6	2,761.5	2,699.4	2,570.4	2,412.4	2,227.1	2,213.3
Брутна добавена стойност по базисни цени	млн. евро	1,227.2	1,885.7	1,296.1	1,355.7	1,609.4	1,662.3	1,694.4	1,731.7	1,620.7	1,776.6	1,723.8
Потребление на основен капитал	млн. евро	114.7	124.1	178.1	211.3	267.6	306.8	342.7	364.3	400.5	439.8	461.8
Нетна добавена стойност по базисни цени	млн. евро	1,112.4	1,761.6	1,117.9	1,144.3	1,341.8	1,355.5	1,351.7	1,367.4	1,220.2	1,336.8	1,262.0
Други субсидии върху производството	млн. евро	250.5	483.7	415.2	466.0	458.0	617.0	852.4	820.6	677.4	809.6	931.5
Доход по фактори	млн. евро	1,362.5	2,240.1	1,531.3	1,607.9	1,798.1	1,971.2	2,199.2	2,182.9	1,896.5	2,145.2	2,192.1
Селскостопански труд в годишни работни единици (ГРЕ)	хил. бр.	444,4	465,1	435,8	406,5	375,8	347,4	321,8	297,2	276,4	256,8	239,0
Доход по фактори /1 ГРЕ	евро	3065,9	4816,4	3513,8	3955,5	4784,7	5674,2	6846,7	7344,9	6861,4	8353,5	9172,1

Източник: / Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>).

По отношение на използваната селскостопанска земя може да се отбележи бързото ѝ намаление в стопанствата с размер до 2 ха – за периода близо 3 пъти, както и намалението ѝ в стопанствата с размер от 2 до 5 ха. В същото време площта на използваната селскостопанска земя в стопанствата над 10 ха нараства значително и през 2016 г. тя представлява 95,52% от общата площ. На практика увеличението на площта на използваната земеделска земя след присъединяването на България към ЕС е реализирано от стопанства с площ 50–99,9 и от 100 или повече хектара.

За периода от 2007 до 2016 г. използваната селскостопанска земя е увеличила площта си с 31,73%. През 2007 г. стопанствата с площ от 0 до 1,9 ха са стопанисвали 3,77% от

общата използвана площ, а през 2016 – вече само 1,56%. За същите години стопанисваните площи от стопанствата с площ 2–4,9 ха също намаляват, почти два пъти. В същото време делът на площта на земята на стопанствата с размер над 10 ха нараства значително – за стопанствата от 10 до 49,9 ха – от 5,90% на 8,26%, на тези с площ от 50 до 99,9 ха – от 4,52% на 5,61%, и на стопанствата с над 100 ха – от 77,30% на 81,65%. През 2016 г. 95,08% от използваната земеделска земя се стопанисват от стопанства с площ над 10 ха.

Тенденцията на увеличаване на броя на стопанствата с площ над 10 ха е ясно изразена. Същото важи и за площта на използваната земеделска земя в същата група стопанства. Изводът се потвърждава от данните за

Таблица 14. Брой и площ на земеделските стопанства
Table 14. Number and area of agricultural farms

	2007	2010	2013	2016
Земеделски стопанства, хил. бр.	493,130	370,490	254,410	202,720
0 -< 1,9 ha	428,600	308,110	193,190	147,200
2 -< 4,9 ha	39,240	30,390	27,810	20,270
5 -< 9,9 ha	10,060	10,730	10,880	9,860
10 -< 19,9 ha	5,480	6,820	6,780	7,300
20 -< 29,9 ha	1,940	2,950	3,210	3,980
30 -< 49,9 ha	1,630	3,060	3,410	4,370
50 -< 99,9 ha	1,970	2,930	2,960	3,660
≥ 100 ha	4,220	5,490	6,160	6,060
Използвана земеделска площ, хил. ха	3050,740	4475,530	4650,940	4468,500
0 -< 1,9 ha	191,100	144,180	100,990	69,760
2 -< 4,9 ha	115,460	90,450	82,930	61,050
5 -< 9,9 ha	66,550	72,700	73,280	69,470
10 -< 19,9 ha	73,030	92,450	92,980	104,250
20 -< 29,9 ha	45,520	70,040	75,980	96,570
30 -< 49,9 ha	61,370	116,180	130,600	168,370
50 -< 99,9 ha	139,480	201,670	203,680	250,570
≥ 100 ha	2358,230	3687,860	3890,500	3648,460
Среден размер, ха/стопанство	6,186	12,080	18,281	22,043

Източник: / Source: Eurostat – Farm indicators by agricultural area, type of farm, standard output, legal form and NUTS 2 regions.

нарастването на средния размер на използваната земя в едно стопанство: през 2007 г. – 6,186 ха; през 2010 г. – 12,080 ха; през 2013 г. – 18,281 ха; през 2016 г. достига 22,043 ха. За единадесет години – между 2007 и 2016 г., средната площ на едно стопанство нараства близо три пъти и вече е 22 ха.

14. Външнотърговски стокооборот със селскостопански стоки

Значение на външнотърговския оборот със селскостопански стоки

Данните от табл. 15 показват, че обемът на външнотърговския оборот в текущи цени за периода нараства от 2509,0 млн. евро през 2007 г. на 7258,2 млн. евро през 2017 г., или три пъти. Дори с отчитане на инфлацията нарастването на обема на търговията е значително. Това развитие е илюстрация на интегрирането на българското селско стопанство в световната и преди всичко в европейската икономика. Стабилизирането на външнотърговския режим, членството на страната в СТО (Световната търговска организация) от 1996 г. и особено споразумението за асоцииране към Европейската общност, и пълно-

правното членство на страната в ЕС от 2007 г. са политическите събития, които създадоха рамката за развитие на износа и вноса на селскостопански стоки.

Селскостопанският експорт за периода 2007–2017 г. се е увеличил 3,41 пъти, а данните за вноса за същия период показват нарастване от 2,41 пъти.

Балансът от търговията със селскостопански стоки през всички години на периода е положителен, с изключение на 2007 г. Превишението на износа над вноса на селскостопански стоки през 2013 г. е рекорден – 1635,6 млн. евро.

Търговията със селскостопански стоки е от голямо значение за икономиката на страната поради високия ѝ дял във външнотърговския оборот и при формирането на търговския баланс. Делът на аграрния внос и износ до 2007 г. е относително постоянен, но в годините на членство в ЕС нараства и през 2013 г. за износа достига 18,3%, а за вноса през 2016 г. – 10,9%.

Селскостопански износ по стокови групи

В структурата на износа през първата година на периода най-голям дял имат следни-

Таблица 15. Значение на външнотърговския оборот със селскостопански стоки, млн. евро
Table 15. Significance of the foreign trade turnover of agricultural commodities

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Търговия със селскостопански хранителни продукти	2 509,0	3 727,2	3 750,7	4 525,3	5 581,9	5 685,6	6 536,6	6 177,5	6 451,7	6 886,7	7 258,2
Износ на селскостопански продукти	1 205,3	1 935,1	2 006,8	2 622,5	3 320,0	3 328,1	4 086,1	3 709,4	3 744,1	4 138,7	4 115,9
Внос на селскостопански продукти	1 303,7	1 792,1	1 743,9	1 902,8	2 261,9	2 357,5	2 450,5	2 468,1	2 707,6	2 843,5	3 142,3
Търговски баланс	-98,4	143,0	262,9	719,7	1 058,1	970,6	1 635,6	1 241,3	1 036,5	1 295,2	973,6
Дял на търговията със селскостопански хранителни продукти в:											
- Общия износ на страната	8,9	12,7	17,2	16,9	16,4	16,0	18,3	16,8	16,4	17,2	15,5
- Общия внос на страната	6,5	7,1	10,3	9,9	9,7	9,3	9,5	9,4	10,3	10,9	10,4

Източник: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) и собствени изчисления.
Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) and own calculations.

Таблица 16. Селскостопански износ по стокови групи, млн. евро
Table 16. Agricultural export according commodity groups, millions of EUR

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Живи животни	23,3	22,8	21,4	34,1	67,3	26,0	18,7	14,2	23,6	40,6	61,4
Месо и месни продукти	122,2	104,9	120,6	156,4	168,9	172,6	141,2	151,1	150,5	180,8	188,6
Риби и ракообразни, мекотели и др. водни безгръбначни	13,0	12,7	12,2	20,0	21,8	22,1	23,5	20,1	25,1	28,9	39,0
Мляко и млечни продукти, яйца, естествен мед	75,2	105,7	99,9	118,6	123,9	144,7	174,5	184,3	184,9	174,1	197,7
Други продукти от животински произход	3,0	1,4	2,7	3,4	4,1	3,0	5,0	7,0	6,0	7,0	14,2
Живи растения и цветарски продукти	2,8	3,5	2,8	5,0	6,1	6,5	7,0	6,6	6,8	9,9	9,8
Годни за консумация зеленчуци, растения, корени, грудки	44,0	48,4	67,9	62,0	60,4	57,1	58,5	68,2	70,7	86,0	119,1
Годни за консумация плодове и ядки, кори от цитрусови плодове или пъпеши	44,2	48,7	45,0	58,1	65,7	74,2	87,1	85,3	100,5	102,4	105,6
Кафе, чай, мате, подправки	18,2	37,1	37,4	40,5	48,3	65,0	58,9	75,6	85,8	95,3	94,4
Зърнени култури	109,5	452,5	351,7	552,9	698,3	826,5	1213,4	922,4	883,1	1031,3	927,6
Продукти на мелничната промишленост, малц, скорбяла	11,6	13,5	31,0	41,2	48,4	64,8	64,3	71,8	41,0	42,8	49,7
Маслодайни семена и плодове	161,5	313,1	350,2	469,9	768,8	567,3	770,6	599,2	547,9	662,2	605,1
Лакове, лепила, смоли, други растителни сокове и екстракти	0,5	1,2	1,7	0,3	0,9	1,1	1,2	1,9	2,7	2,3	2,8
Материали за сплитане и други продукти от растителен произход	0,1	0,0	0,1	0,6	0,9	0,7	0,5	0,5	0,9	0,6	0,5
Животински или растителни мазнини и масла	37,9	77,0	81,3	106,4	155,4	158,8	206,3	230,0	246,3	253,4	304,8
Месни изделия	9,2	10,2	17,0	18,8	20,4	24,4	34,6	48,9	51,4	68,1	78,2
Захар и захарни сладкарски изделия	40,6	82,5	85,6	131,6	152,5	114,3	98,5	78,2	79,6	86,6	96,5
Какао и продукти от какао	15,4	18,2	16,1	54,0	53,2	58,1	80,0	102,1	147,8	157,9	144,2
Хранителни продукти от зърнени култури, брашно или нишесте	88,3	113,5	115,8	138,6	143,5	151,8	170,2	181,7	207,1	229,2	244,2
Хранителни продукти от зеленчуци, плодове или ядки	72,7	82,2	84,7	104,0	101,6	96,1	101,0	105,4	119,2	126,2	132,9
Разни видове хранителни продукти	21,7	34,1	35,6	36,3	39,1	48,5	53,8	62,1	94,1	84,4	92,9
Безалкохолни, алкохолни напитки и оцет	111,9	108,7	80,9	95,2	120,8	129,1	125,5	111,4	118,7	128,2	134,6
Остатъци и отпадъци от хранителната промишленост	43,7	49,5	70,2	94,6	116,5	151,0	192,0	207,9	205,5	211,6	201,4
Тютюн и обработени заместители на тютюна	134,8	193,6	274,8	279,7	333,1	364,8	399,7	373,5	345,0	329,0	270,7
Общо земеделски продукти	1205,3	1935,1	2006,8	2622,5	3320,0	3328,1	4086,1	3709,4	3744,1	4138,7	4115,9

Източник: / Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>).

Таблица 17. Селскостопански внос по стокови групи, млн. евро
Table 17. Agricultural import according commodity groups, millions of EUR

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Живи животни	33,4	36,2	28,2	35,0	67,7	22,2	18,8	24,4	24,0	23,6	39,1
Месо и месни продукти	175,1	274,1	285,3	294,4	390,5	408,6	327,9	368,0	341,1	339,8	377,8
Риби и ракообразни, мекотели и др. водни безгръбначни	21,8	34,7	35,8	39,8	42,8	45,4	50,9	56,2	71,5	75,1	91,4
Мляко и млечни продукти, яйца, естествен мед	62,6	97,6	91,3	130,6	156,0	171,4	218,3	196,7	194,9	201,7	242,7
Други продукти от животински произход	10,4	12,3	13,9	11,9	13,1	10,7	14,2	15,8	12,9	13,2	17,1
Живи растения и цветарски продукти	19,6	20,8	14,4	14,4	15,7	15,6	15,4	17,1	18,8	24,7	30,6
Годни за консумация зеленчуци, растения, корени, грудки	57,8	81,2	112,1	80,6	83,4	84,8	102,3	113,4	127,7	133,8	154,1
Годни за консумация плодове и ядки, кори от citrusови плодове или пъпеши	74,1	80,9	80,6	89,1	108,5	108,9	112,5	117,6	132,8	156,6	172,7
Кафе, чай, мате, подправки	38,0	67,1	64,3	71,3	80,6	100,7	94,4	99,6	126,4	126,4	137,9
Зърнени култури	71,7	77,6	52,4	53,9	63,5	63,0	60,6	68,2	70,0	62,7	119,8
Продукти на мелничната промишленост, малц, скорбяла	17,7	19,3	16,8	14,2	17,2	35,1	34,7	34,8	34,4	34,3	32,7
Маслодайни семена и плодове	35,8	57,2	48,7	66,1	64,2	80,3	96,7	104,1	149,7	164,9	194,9
Лакове, лепила, смоли, други растителни сокове и екстракти	4,1	9,2	8,4	4,9	7,2	8,7	10,1	8,1	9,8	8,7	16,1
Материали за сплитане и други продукти от растителен произход	0,5	0,4	0,2	0,3	0,4	0,4	0,6	0,3	0,7	0,7	0,3
Животински или растителни мазнини и масла	75,7	107,0	81,2	102,3	123,2	138,3	126,0	110,9	113,2	109,2	117,8
Месни изделия	11,5	19,7	24,3	29,3	37,0	42,2	50,5	48,9	44,7	47,7	51,3
Захар и захарни сладкарски изделия	73,2	122,0	116,1	169,9	222,6	179,1	178,2	102,1	130,1	148,4	140,5
Какао и продукти от какао	55,7	77,1	75,7	102,2	107,6	100,8	122,4	153,6	205,4	207,0	197,5
Хранителни продукти от зърнени култури, брашно или нишесте	56,5	71,0	65,2	71,8	79,3	94,8	107,8	106,6	116,4	130,2	145,6
Хранителни продукти от зеленчуци, плодове или ядки	77,5	94,3	99,1	84,1	94,7	96,6	102,2	110,8	122,4	120,9	126,9
Разни видове хранителни продукти	89,2	106,8	105,5	102,9	107,2	121,1	131,9	139,6	148,7	175,3	185,7
Безалкохолни и алкохолни напитки и оцет	97,9	116,6	97,2	104,9	131,0	145,8	160,1	166,6	208,9	228,5	234,6
Остатъци и отпадъци от хранителната промишленост	74,4	82,2	80,1	79,9	94,4	104,0	112,6	121,1	125,5	127,2	127,6
Тютюн и обработени заместители на тютюна	82,9	126,9	146,9	149,1	153,9	179,2	201,3	183,5	177,8	183,7	187,8
Общо земеделски продукти	1317,1	1792,1	1743,9	1902,8	2261,9	2357,5	2450,5	2468,1	2707,6	2843,5	3142,3

Източник: / Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>).

те продукти: семена от маслодайни – 13,40%; тютюн и преработени тютюневи изделия – 11,18%; месо и карантии – 10,14; безалкохолни и алкохолни напитки, и оцет – 9,28; зърнено-житни – 9,08%; хранителни продукти от зърнени храни, брашно и нишесте – 7,33; млечни продукти, яйца и пчелен мед – 6,24%. Единадесет години по-късно има известни промени в разпределението на дяловете: зърнено-житни – 22,54%; семена от маслодайни – 14,70%; животински или растителни мазнини и масла – 7,41; тютюн и преработени тютюневи изделия – 6,58%; хранителни продукти от зърнени храни, брашно и нишесте – 5,93% (табл. 16).

През 2017 г. три групи продукти дават 50% от селскостопанския износ – зърнено-житни, семена от маслодайни и животински или растителни мазнини и масла. Силно спада дялът на алкохолните и безалкохолните напитки. В сравнение с началото на периода в износа на селскостопански стоки все по-голям дял заемат непреработените продукти.

Преобладаването в износа на страната на непреработени продукти от само три стокови групи прави експорта силно зависим от конюнктурата на световните пазари.

Внос на селскостопански продукти по стокови групи

Вносът на селскостопански продукти е значително по-равномерно разделен между отделните стокови групи. През първата година на първо място по дял са месото и месните продукти – 13,94%; безалкохолни и алкохолни напитки, и оцет – 7,42%; разнообразни хранителни продукти – 6,80%; следвани от тютюна и тютюневите изделия – 6,29%; плодове и ядки – 5,88; и др.

За единадесет години структурата на вноса на селскостопански стоки също се е променила. Най-голям е дялът на месото и карантиите – 12,02%. Увеличава се дялът на млякото и млечните продукти, яйцата и пчелния мед – 7,72%. Дялът на вноса на безалкохолни и алкохолни напитки, и оцет също нараства – 7,47; тютюн и тютюневи изделия – 5,98 (всички данни са от табл. 17).

Анализът на промените в структурата на вноса на селскостопански стоки показва, че е нараснал дялът на основни продукти като месото и млякото, предимно за преработка, за сметка на производството им в страната. Намалява дялът на захарта и захарните изделия, на тютюна и тютюневите изделия. Промените са производни от отварянето на българската икономика и особено интегрирането ѝ в европейската, както и на конкурентоспособността на отделните селскостопански продукти. Във вноса, в сравнение с износа, дялът на преработените продукти е по-висок, но също така е увеличен и вносът на селскостопански суровини за преработка.

Заключение

От приведените данни могат да се направят следните главни изводи:

1. Значението на селското стопанство в икономиката на страната бавно намалява – от 4,6–4,2% на 4,1–3,7%. В същото време заетостта почти се запазва – от 19,4% на 18,9%, което свидетелства за продължаващо функциониране на многоброен слой дребни стопанства;

2. Съотношението на произведената продукция в двата отрасъла – растениевъдство и животновъдство, показва значимо развитие през годините – от 55,7%:44,3% на 72,6%:37,4%. Значителните разлики се дължат главно на променената външна среда, но и на провежданата национална политика;

3. Големи промени настъпват в подотраслите. В растениевъдството расте значително дялът на зърнените и техническите култури и рязко намалява дялът на зеленчуците и плодовете, а в животновъдството отстъплението по продукти е общо. Може да се отбележи, че зърнените и техническите култури са най-силно засегнати от Общата селскостопанска политика на ЕС и преди всичко от директните плащания, които се изплащат предимно върху размера на обработваемата земя;

4. Увеличаването на площта на обработваемата земя е свидетелство за засиления ин-

терес към зърнените и особено към техническите култури – резултат на политиката на подкрепа на земеделските продукти;

5. За единадесетте години имаме сравнително слабо нарастване на реалните цени на селскостопанските продукти – 107,4%, като за растениевъдните то е 106,1, а за животновъдните – 110,3;

6. Не могат да се направят никакви значими заключения по отношение на произведената продукция в отрасъла по отношение на междинното потребление и брунтата добавена стойност. Потреблението на основен капитал нараства значително – от 114,7 на 461,8 мил. евро в края на периода. Субсидиите за производството се увеличават чувствително – от 250,5 на 931,5 мил. евро, дължащи се на ОСП на ЕС;

7. Доходите по фактори на производство са зависими до голяма степен от обема на произведената продукция. Броят на селскостопанския труд в Годишни работни единици намалява почти със 100% – от 444,4 хил. през 2007 г. на 239,0 хил. през 2017 г. Доходите по фактори нарастват над три пъти – от 2755,7 на 9172,1 лв. в края. Това развитие се дължи основно на уедряването на стопанствата, почти изключително на зърнените и техническите култури;

8. По отношение на структурното си развитие селското стопанство демонстрира напредък – броят на малките стопанства значително намалява – от 460 хил. на 160 хил.; а на използваната земя – от 206 хил. ха на 130 хил. ха. За единадесет години – между 2007 и 2016 г., средната площ на едно стопанство нараства близо три пъти и вече е 22 ха.

9. Външнотърговският оборот със селскостопански стоки нараства от 2590 мил. евро през 2007 г. на 7258,2 мил. евро през 2017 г. (по текущи цени), при положително търговско салдо от над един милиард евро.

Литература

- Междинна оценка на ПРСР на РБ, Agrotec SpA.
МЗХ, Национален план за развитие на земеделието и селските райони (2007, 2013).
МЗХ, Национален стратегически план за развитие на селските райони (2007–2013; 2013–2020 г.).
МЗХ, Аграрен доклад (2007–2017 г.).
МЗХ. Преброяване на земеделските стопанства в Република България (2007, 2010, 2013, 2016 г.).
МЗХ, (2007). Програма за развитие на селските райони (2007–2013; 2014–2020 г.).
НСИ, Статистически годишник. С., 2007–2018.
Eurostat (2007–2018). Food: From farm to fork. Statistics. <http://epp.eurostat.eu.europa.eu>.
Eurostat, <http://appsso.eurosta.eu.europa.eu>.